

महाराष्ट्र विधानसभा

पत्रक भाग दोन

सोमवार, दिनांक १२ सप्टेंबर, २०२२ / भाद्रपद २१, १९४४ (शके)

लक्षवेधी सूचनांवरील प्रलंबित निवेदनांच्या प्रतींचे वितरण

१२६. सर्व सन्माननीय विधानसभा सदस्यांना कळविण्यात येते की, विधानसभेचे सन २०२२ चे प्रथम (अर्थसंकल्पीय) अधिवेशन गुरुवार, दिनांक ०३ मार्च, २०२२ रोजी सुरु होऊन शुक्रवार, दिनांक २५ मार्च, २०२२ रोजी संस्थगित झाले.

संस्थगित झालेल्या प्रथम सत्रातील एकूण १९४ स्वीकृत लक्षवेधी सूचनांचे जोडपत्र दिनांक २५ मार्च, २०२२ रोजी सभागृहाच्या पटलावर ठेवण्यात आले. त्यापैकी ३८ निवेदने मा.सदस्यांना टपालखणाद्वारे त्याचदिवशी वितरीत करण्यात आली होती व एकूण १५६ लक्षवेधी सूचनांची निवेदने प्रलंबित होती. त्यापैकी ६६ लक्षवेधी सूचनांची निवेदने सोमवार, दिनांक १८ एप्रिल, २०२२ रोजी पत्रक भाग-२ द्वारे वितरीत करण्यात आलेली असून ९० प्रलंबित निवेदनांपैकी २२ निवेदने गुरुवार, दिनांक १२ मे, २०२२ रोजीच्या पत्रक भाग-२ द्वारे वितरीत करण्यात आली आहेत. प्रलंबित ६८ निवेदनांपैकी १४ निवेदने गुरुवार, दिनांक २ जून, २०२२ रोजीच्या पत्रक भाग-२ द्वारे वितरीत करण्यात आली आहेत. तसेच, प्रलंबित ५४ लक्षवेधी सूचनांच्या निवेदनांपैकी १२ निवेदने गुरुवार, दिनांक ३० जून, २०२२ रोजी पत्रक भाग-२ द्वारे वितरीत करण्यात आलेली आहेत. प्रलंबित ४२ निवेदनांपैकी १० निवेदने सोमवार, दिनांक १८ जुलै, २०२२ रोजी पत्रक भाग-२ द्वारे वितरीत करण्यात आलेली आहेत. आता एकूण प्रलंबित ३२ निवेदनांपैकी ५ निवेदने शाखेत प्राप्त झाली असून ती यासोबत वितरीत करण्यात येत आहेत.

विधान भवन,
मुंबई,
दिनांक : १२ सप्टेंबर, २०२२.

राजेन्द्र भागवत
प्रधान सचिव,
महाराष्ट्र विधानसभा.

याची प्रत :

१. महाराष्ट्र विधानसभेचे सर्व सन्माननीय सदस्य.
२. महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालयातील सर्व पक्ष कार्यालये.
३. संगणक कक्ष (website.)

लक्षवेधी सूचना क्र.२९

महाराष्ट्र विधानसभा

सन २०२२ चे पहिले (अर्थसंकल्प) अधिवेशन

महाराष्ट्र विधानसभा नियम १०५ अन्वये श्री. प्रकाश आंबेडकर, विधानसभा सदस्य यांनी उपस्थित केलेली लक्षवेधी सूचना क्र.२९ पुढीलप्रमाणे:-

“कृष्णा खोरे विकास महामंडळांतर्गत कोल्हापूर पाटबंधारे विभागामध्ये विविध प्रकल्पाची कामे मंजूर असणे, या सर्व कामांची निविदा प्रक्रिया संबंधित कार्यकारी अभियंता यांचेस्तरावर ई-निविदा राबविण्यात येणे, ही सर्व कामे ठराविक ठेकेदारांना देण्याच्या उद्देशाने मुख्य अभियंता श्री.हणमंत गुणाले यांचेकडून कोल्हापूर पाटबंधारे विभागाचे अधीक्षक अभियंता श्री.महेश सुर्वे व सर्व कार्यकारी अभियंता यांना सूचित करण्यात येणे, यामध्ये कार्यकारी अभियंता स्तरावर सुरु असलेली कामे ठराविक ठेकेदारांना देण्याकरीता जलसंपदा विभागाच्या दि.८ एप्रिल, २०२१ रोजीच्या शासन शुध्दीपत्रकाचा आधार घेत ठराविक ठेकेदारांना Geo-Tagging सुविधा उपलब्ध करून देण्याकरीता अधिकाराचा गैरवापर करणे, त्यामुळे ठराविक ठेकेदारांना काम देण्याच्या उद्देशाने व आपले आर्थिक हित जोपासण्याचे काम मुख्य अभियंता श्री. गुणाले यांचेकडून सुरु असणे, यामुळे कृष्णा खोरे विकास महामंडळांतर्गत कार्यरत असणाऱ्या ठेकेदारांमध्ये कमालीचा असंतोष पसरलेला असणे, याबाबत लेखी तक्रारी येवूनही कोणतीही कार्यवाही विभागाकडून करण्यात न येणे, त्यामुळे सन २०२०-२१ व २१-२२ सालामध्ये सुरु असलेल्या सर्वच कामांमध्ये Geo-Tagging चा आधार घेत ठराविक ठेकेदारांना देण्यात आलेल्या संपूर्ण कामकाजाची चौकशी करणे गरजेचे असणे, तसेच कृष्णा खोरे विकास महामंडळांतर्गत सिंचन व बिगर सिंचन प्रापण सूची अंतर्गत दरवर्षी कोटयावधी रुपयाची कामे सिंचन व्यवस्थापनाच्या नावाखाली करण्यात येणे, यामध्ये एकाच कामावर दरवर्षी लाखो रुपये खर्च करून देयके अदा करणे, तसेच कामांची अंदाजपत्रके वाजवी दरापेक्षा दुप्पट-तिप्पट असूनही निकृष्ट दर्जाचे काम ठेकेदार यांचेकडून करण्यात येणे, या सर्व कामी संबंधित अधीक्षक अभियंता, कार्यकारी अभियंता जबाबदार असून शासनाच्या कोटयावधी रुपयांचा अपहार दरवर्षी करण्याचे काम जलसंपदा विभागांतर्गत राज्यामध्ये सर्वत्र ठिकाणी सुरु असणे, या सर्व कामाची चौकशी करण्याकरिता स्वतंत्र चौकशी समिती नेमून चौकशी करण्याबाबत व दोषींवर कडक कायदेशीर कारवाई करण्याबाबत शासनाने तातडीने करावयाची कार्यवाही व त्याबाबत शासनाची भूमिका व शासनाची प्रतिक्रिया”

श्री. जयंत पाटील, मा. मंत्री (जलसंपदा) यांचे निवेदन

१) निविदा कार्यवाही व Geo-Tagging बाबत अहवाल :-

❖ कोल्हापूर जिल्हयाचा संपूर्ण भाग कृष्णा खोऱ्यामध्ये समाविष्ट असून त्यामध्ये वारणा, कृष्णा, कडवी, जांभळी, पंचगंगा (कासारी, कुंभी, धामणी, तुळशी, भोगावती), दुधगंगा,

वेदगंगा, चिकोत्रा, हिरण्यकेशी, घटप्रभा, ताम्रपर्णी या पूर्ववाहिनी व तिलारी पश्चिम वाहिनी अशा एकूण १६ नदया व इतर उपनदया वाहतात. या मंडळांतर्गत ४ मोठे प्रकल्प, १२ मध्यम प्रकल्प, ६० लघु पाटबंधारे प्रकल्प व १ उपसा सिंचन योजना असे एकूण ७७ व्यवस्थापनाकरीता प्रकल्प आहेत. यापैकी ४ मोठे प्रकल्प, ९ मध्यम प्रकल्प व ५४ लघु प्रकल्प असे एकूण ६७ प्रकल्पांमध्ये २४७९.१५ द.ल.घ.मी. (७८७.५६ अ.घ.फू.) उपयुक्त पाणीसाठा आहे. दि.१५/१०/२०२१ रोजी या सर्व प्रकल्पांमध्ये २४७६.१३ द.ल.घ.मी. (८७.४५ अ.घ.फू.) उपयुक्त पाणीसाठा असून, प्रकल्पीय उपयुक्त साठ्याच्या ९९.८७% इतका आहे.

- ❖ वरील सर्व प्रकल्पांतर्गत एकूण ३४२ को.प.बंधारे असून २९९ को.प.बंधारे पूर्ण आहेत. यापैकी १० को.प.बंधारे खाजगी आहेत. उर्वरित २८९ को.प.बंधाऱ्यांची देखभाल दुरुस्ती मंडळातील व्यवस्थापन विभागांकडून करण्यात येते. या मंडळांतर्गत २ मोठे प्रकल्प, ३ मध्यम प्रकल्प, ४ लघु प्रकल्प व १ उपसा सिंचन योजना बांधकामाधीन आहे.

Geo-Tagging वरील कार्यवाही जलसंपदा विभाग, शासन शुध्दीपत्रक दि.०८/०४/२०२१ मध्ये प्रस्तावनेत नमूद केल्यानुसार निविदाकाराने कार्यक्षेत्राची पाहणी करून उपलब्ध साधनसामग्रीमध्ये प्रकल्पाचे काम पूर्ण करणे अपेक्षित असून त्यामुळे प्रकल्पाच्या अतिरिक्त दायित्वावर नियंत्रण करणे शक्य होईल. या अनुषंगाने निविदाकाराने कार्यक्षेत्राची पाहणी करून त्याबाबतची जबाबदारी स्विकारण्याबाबत प्रभावी अंमलबजावणी होण्यासाठी निविदा प्रक्रियेत सुधारणा करत असताना स्पष्ट प्रमाण कार्यपध्दत (SOP) असणे आवश्यक आहे. जेणेकरून कोणत्याही कंत्राटदारास तक्रार करण्यास संधी मिळणार नाही. निविदा प्रक्रिया राबविण्याची कार्यपध्दत (SOP) खालीलप्रमाणे आहे.

- i. निविदा धारकाने निविदा भरण्यापूर्वी धरणस्थळ, गौण खनिजक्षेत्र व इतर महत्वाच्या कार्यक्षेत्राची पाहणी करणे बंधनकारक राहिल.
- ii. वरील क्षेत्रिय भेटीसाठी प्रत्येक निविदेमध्ये किमान पाच दिवसांचा निश्चित कालावधी घोषित करण्यात यावा सदर कालावधी निश्चित करताना निविदा भरण्याच्या शेवटच्या तारखेपूर्वी किमान ५ कार्यालयीन दिवस निविदा धारकांना मिळेल अशा रितीने कालावधी निश्चित करणे अनिवार्य राहिल.
- iii. सदरची क्षेत्रिय भेट प्रभावी असावी यासाठी संबंधित निविदा प्रसिध्द करणारे अधिकारी यांनी प्रत्येक कार्यक्षेत्राच्या ठिकाणी किमान ३ कार्यस्थळे Geo-Tagging साठी निश्चित करणे अनिवार्य राहिल.
- iv. निविदा प्रसिध्द करणारे अधिकारी किंवा त्यांचे प्रतिनिधी हे भेटीसाठी दर्शविलेल्या दिवसांत कार्यक्षेत्रात भेटीच्या ठिकाणी कार्यालयीन वेळेत उपलब्ध राहतील. जेणेकरून भेटीच्या वेळी Geo-Tagging ची प्रक्रिया सुरळीत पार पडू शकेल.

v. सदरचे Geo-Tagging कंत्राटदाराने स्वतः किंवा त्याच्या प्राधिकृत प्रतिनिधी (Authorized Representative) यांनी स्वतः करावयाची असल्याने त्याबाबतचे विहित अधिकारपत्र (Authority letter) कंत्राटदाराने निविदेत विहित केल्यानुसार कार्यक्षेत्रात भेटीच्या ठिकाणी ठेवलेल्या Drop Box मध्ये सादर करावे. सदर अधिकारपत्र Drop Box मध्ये टाकण्याच्या आधी कंत्राटदाराने किंवा त्यांच्या प्राधिकृत प्रतिनिधी यांनी अधिकारपत्रावर भेटीचा दिनांक व वेळ नमुद करून साक्षांकित करणे अनिवार्य राहिल. तसेच कंत्राटदार किंवा त्यांच्या प्राधिकृत प्रतिनिधी यांनी विहित ओळखापत्राद्वारे भेटीच्या ठिकाणी निविदा मागविण्याच्या सक्षम अधिकाऱ्याच्या प्रतिनिधीला ओळख पटवून द्यावी. या पूर्ण कार्यवाहीबाबत सदर सक्षम अधिकारी यांनी संपूर्ण गोपनीयता पाळण्याची दक्षता घ्यावी.

vi. वरील Geo-Tagging हे लिफाफा क्र.१ मधून कंत्राटदाराने सादर करणे अनिवार्य आहे. अन्यथा सदर कंत्राटदाराची निविदा ग्राह्य राहणार नाही.

जलसंपदा विभाग, शासन शुध्दीपत्रक दि.०८/०४/२०२१ मधील Geo-Tagging चे तरतुदीनुसार मंडळांतर्गत कार्यान्वित विभागांचा विभाग निहाय अहवाल खालीलप्रमाणे आहे.
सन २०२१-२०२०ची माहिती "निरंक" आहे.

१. कार्यकारी अभियंता, कोल्हापूर पाटबंधारे विभाग (उत्तर), कोल्हापूर यांचा अहवाल-
उक्त विभागांतर्गत सन २०२१-२२ मध्ये एकूण ९८ निविदा काढण्यात आल्या आहेत. यापैकी मजूर सहकारी संघ यांच्याकडून १४ निविदांना शिफारशी प्राप्त झाल्याने, उर्वरित ८४ निविदाकरिता ज्या ठेकेदारांनी Geo-Tagging ची मागणी केली त्या सर्व ठेकेदारांना Geo-Tagging दिले आहे. मागणी करून Geo-Tagging दिले नाही अशा स्वरूपाची एकही लेखी तक्रार कार्यकारी अभियंता, कोल्हापूर पाटबंधारे विभाग (उत्तर), कोल्हापूर वा वरिष्ठ कार्यालयास अद्यापपर्यंत प्राप्त झालेली नाही. त्यामुळे ही सुविधा ठराविक ठेकेदारांना उपलब्ध करून देवून ठेकेदारांना काम देणेचा व आर्थिक हित जोपासण्याचा प्रश्न उद्भवत नाही.

२. कार्यकारी अभियंता, कोल्हापूर पाटबंधारे विभाग (दक्षिण), कोल्हापूर यांचा अहवाल-
उक्त विभागांतर्गत सन २०२१-२२ मध्ये एकूण ७४ निविदा काढण्यात आल्या आहेत. यापैकी मजूर सहकारी संघ यांच्याकडून ८ निविदांना शिफारशी प्राप्त झाल्याने, उर्वरित ६६ निविदाकरिता ज्या ठेकेदारांनी Geo-Tagging मागणी केली त्या सर्व ठेकेदारांना Geo-Tagging दिले आहे. मागणी करून Geo-tagging दिले नाही अशा स्वरूपाची र्यंत एकही लेखी तक्रार कार्यकारी अभियंता, कोल्हापूर पाटबंधारे विभाग (दक्षिण), कोल्हापूर वा वरिष्ठ कार्यालयास अद्यापपर्यंत प्राप्त झालेली नाही. त्यामुळे ही सुविधा ठराविक ठेकेदारांना उपलब्ध करून देवून ठेकेदारांना काम देणेचा व आर्थिक हित जोपासण्याचा प्रश्न उद्भवत नाही.

३. कार्यकारी अभियंता, वारणा कालवे विभाग क्र. १, इस्लामपूर यांचा अहवाल-
उक्त विभागांतर्गत सन २०२१-२२ मध्ये एकूण ०६ निविदा काढण्यात आल्या आहेत.
दि.०८/०४/२०२१ च्या शुध्दीपत्रकातील Geo-Tagging ची सुविधा ०६ निविदाकरिता
दिली आहे. सदर सर्व कामांच्या निविदा प्रक्रियेदरम्यान कोणत्याही इच्छुक ठेकेदारास
Geo-Tagging पासून वंचित ठेवण्यात आले नसून अद्यापपर्यंत याबाबत कोणत्याही
स्वरुपाची लेखी वा तोंडी तक्रार कार्यकारी अभियंता, वारणा कालवे विभाग क्र. १,
इस्लामपूर वा वरिष्ठ कार्यालयास प्राप्त झालेली नाही. उपरोक्त सर्व कामांची निविदा
कार्यवाही पारदर्शी पध्दतीने पार पाडण्यात आली आहे. त्यामुळे ही सर्व कामे ठराविक
ठेकेदारांना देण्याच्या उद्देशाने वरिष्ठ कार्यालयाकडून कोणत्याही सूचना प्राप्त झालेल्या
नाहीत. त्यामुळे ही सुविधा ठराविक ठेकेदारांना उपलब्ध करून देवून ठेकेदारांना काम
देणेचा व आर्थिक हित जोपासण्याचा प्रश्न उद्भवत नाही.

४. कार्यकारी अभियंता, मध्यम प्रकल्प विभाग क्र. २, कोल्हापूर यांचा अहवाल-
उक्त विभागांतर्गत आतापर्यंत ९ कामांच्या निविदा काढण्यात आल्या आहेत. प्रस्तुत
निविदांमध्ये दि.०८/०४/२०२१ च्या शुध्दीपत्रकामधील तरतुदीनुसार उपरोक्त बाबी
अंतर्भूत करून Geo-Tagging ची अट समाविष्ट केली आहे. या सर्व कामांच्या निविदा
प्रक्रियेदरम्यान कोणत्याही इच्छुक कंत्राटदारास Geo-Tagging पासून वंचित ठेवण्यात
आले नसून अद्यापपर्यंत कोणत्याही कंत्राटदाराची याबाबत तक्रार प्राप्त झालेली नाही.
तथापि विभागाकडील धामणी प्रकल्पांतर्गत धरणाच्या उर्वरित कामाची ई-निविदा (निविदा
कालावधी दि.१४/०५/२०२१ ते दि.०५/०६/२०२१) व सर्फनाला प्रकल्पांतर्गत सांडव्याच्या
कामाची ई-निविदा (निविदा कालावधी दि.१७/०५/२०२१ ते दि.०२/०६/२०२१) या
निविदांबाबत श्री. प्रकाश आबिटकर, मा. विधानसभा सदस्य यांनी दि.०४/०६/२०२१ च्या
पत्रान्वये मुख्य अभियंता (जसं), पुणे यांच्याकडे तक्रार अर्ज सादर केला आहे. त्याबाबत
प्रदेश कार्यालयाने दि.०७/०६/२०२१ च्या पत्रान्वये सदर निविदांमध्ये घालण्यात आलेल्या
अटी या दि.०८/०४/२०२१ च्या शासन शुध्दीपत्रकानुसार घालण्यात आलेल्या असून
निविदा कार्यवाहीस मुदतवाढ देता येणार नाही असे संबंधीत सदस्यांना कळविले आहे.
उपरोक्त कामांच्या निविदांबाबत श्री. देवेंद्र फडणवीस, मा. विरोधी पक्षनेता, विधानसभा
यांनी दि.०२/०७/२०२१ रोजी तक्रार अर्ज केला असून या तक्रारीबाबतचा अहवाल
महामंडळ कार्यालयाने दि.३१/०८/२०२१ च्या पत्रान्वये शासनास सादर केला आहे.
याअनुषंगाने शासनाने दि.२८/१०/२०२१ च्या पत्राद्वारे अधीक्षक अभियंता, दक्षता पथक
मुंबई परिमंडळ, ठाणे यांना सदरच्या तक्रार अर्जास अनुसरून त्यांचा अन्वेषण अहवाल
सादर करण्याच्या सूचना दिल्या आहेत. दक्षता पथक, ठाणे यांनी वेळोवेळी मागविलेली
संपूर्ण माहिती त्यांना प्रदेश कार्यालय व महामंडळ कार्यालयाद्वारे दिली असून दक्षता
पथक, ठाणे यांच्यामार्फत प्रस्तुतबाबतचा अहवाल शासनास सादर झाला आहे. Geo-

Tagging च्या अंतर्भावाबाबतचे दि.०८/०४/२०२१ चे शासन शुध्दीपत्रक निर्गमित झाल्यानंतर निविदा कार्यवाही हाती घेणेत आलेल्या उपरोक्त दोन्ही कामांच्या निविदांसह विभागांतर्गत सर्व कामांची निविदा कार्यवाही पारदर्शी पध्दतीने पार पाडण्यात आली आहे. त्यामुळे ही सर्व कामे ठराविक ठेकेदारांना देण्याच्या उद्देशाने वरिष्ठ कार्यालयाकडून कोणत्याही सूचना प्राप्त झालेल्या नाहीत. त्यामुळे ही सुविधा ठराविक ठेकेदारांना उपलब्ध करून देवून ठेकेदारांना काम देणेचा व आर्थिक हित जोपासण्याचा प्रश्न उद्भवत नाही.

५. कार्यकारी अभियंता, दुधगंगा कालवे विभाग क्र. १, कोल्हापूर यांचा अहवाल-
उक्त विभागांतर्गत सन २०२१-२२ या आर्थिक आतापर्यंत १३ कामांच्या निविदा प्रसिध्द करण्यात आल्या असून त्यापैकी ११ कामांच्या प्रसिध्द करण्यात आलेल्या निविदांमध्ये दि.०८/०४/२०२१ च्या शासन शुध्दीपत्रकामधील तरतुदीनुसार उपरोक्त बाबी अंतर्भूत करून Geo-Tagging ची अट समाविष्ट करण्यात आली आहे. या सर्व कामांच्या निविदा प्रक्रियेदरम्यान कोणत्याही इच्छुक कंत्राटदारास Geo-Tagging पासून वंचित ठेवण्यात आले नाही. तथापि या कार्यालयाची निविदा सूचना क्र ९ सन २०२१-२२ (कामाचे नाव- दुधगंगा उजवा कालवा सा.क्र.२०/७८० मी. येथे थेट विमोचकाचे काम करणे, निढोरी कालवा सा.क्र.८/१९० येथील गाव पुलाचे पोहच रस्त्यास सेवापथ व निरीक्षण पथाच्या बाजूने संधानकामधील संरक्षण भिंतीचे बांधकाम करणे व बिद्री शाखा कालवा सा.क्र.४१/०६० मी. येथे S.W.F. बांधकाम करणे, बिद्री शाखा कालवा १ ते ४१ कि.मी. मध्ये चेनेज स्टोनचा पुरवठा करून बसविणे व निढोरी शाखा कालवा १ ते २५ कि.मी. मध्ये चेनेल स्टोनचा पुरवठा करून बसविणे) च्या अनुषंगाने Geo-Tagging देणेस टाळाटाळ केलेबाबत कोल्हापूर पाटबंधारे मंडळ, कोल्हापूर या कार्यालयास श्री. अ.प्र. सावंत, रा. खानापूर, ता. भुदरगड यांचे दि.११/०३/२०२२ रोजीचे निवेदन प्राप्त झाले आहे. प्रस्तुत प्रकरणी प्राथमिक माहितीनुसार नामनिर्देशित नेमून दिलेले अधिकारी यांचेकडे क्षेत्रस्थळावर Geo-Tagging ची मागणी न करता तक्रारदार यांनी विभागिय कार्यालयात दाखल होत Geo-Tagging तिथेच मिळणेबाबत आग्रह धरला व तेथे Geo-Tagging मिळाले नाही म्हणून परस्पर तक्रार दाखल केली आहे. Geo-Tagging च्या अंतर्भावाबाबतचे दि.०८/०४/२०२१ चे शासन शुध्दीपत्रक निर्गमित झाल्यानंतर निविदा कार्यवाही हाती घेणेत आलेल्या उपरोक्त एक कामांच्या निविदेसह या विभागांतर्गत सर्व कामांची निविदा कार्यवाही पारदर्शी पध्दतीने पार पाडण्यात आली आहे. त्यामुळे ही सर्व कामे ठराविक ठेकेदारांना देण्याच्या उद्देशाने वरिष्ठ कार्यालयाकडून कोणत्याही सूचना प्राप्त झालेल्या नाहीत. त्यामुळे ही सुविधा ठराविक ठेकेदारांना उपलब्ध करून देवून ठेकेदारांना काम देणेचा व आर्थिक हित जोपासण्याचा प्रश्न उद्भवत नाही.
- २) सिंचन व बिगर सिंचन प्रापणसूचीबाबत :

अ) महाराष्ट्र कृष्णा खोरे विकास महामंडळ कार्यालयाचा अहवाल :

- I. सिंचन प्रापणसूची मंजूरी ही मंडळ स्तरावर अधीक्षक अभियंता यांचेद्वारे केली जाते. सिंचन पाणीपट्टीद्वारे जमा होणाऱ्या महसूलाच्या रकमेतून सदर कामे केली जातात.
- II. बिगर सिंचन प्रापणसूची ही महामंडळ स्तरावर कार्यकारी संचालक यांच्याद्वारे मंजूर केली जाते. बिगर सिंचन पाणीपट्टी द्वारे जमा होणाऱ्या व अन्य स्रोतातून जमा होणाऱ्या महसूलाच्या रकमेतून सदर कामे केली जातात.
- III. पूर्ण झालेल्या व सिंचनाचा लाभ देत असणाऱ्या जलसंपदा प्रकल्पाचेबाबतीत खालील नमूद देखभाल दुरुस्ती कामे ही दरवर्षी करणे गरजेचे आहे.त्यानुसार सदर कामे सिंचन तसेच बिगर सिंचन प्रापणसूचीत मंजूर करून घेण्यात येतात.
 - i) अ) को.प.बंधारे मध्ये पावसाळानंतर साधारणपणे ऑक्टोबर महिन्यात सिंचनासाठी पाणीसाठा निर्माण करणेसाठी needles (बर्गे) बसविणे.
ब) मान्सून पूर्व साधारणपणे एप्रिल -मे महिन्यात को.प. बंधारेमधील needles (बर्गे)काढून घेऊन नदीपात्रातून पुराचे पाणी जाणेस मार्ग उपलब्ध करून देणे.
 - ii) मान्सूनपूर्व धरण तपासणी व देखभाल दुरुस्तीअंतर्गत नियतकालिक कामे उदा. धरणाचे वक्र दरवाजे, आपत्कालीन द्वारे, सेवा द्वारे यांचे परिचालन करून पाहणे तसेच धरणाचे यांत्रिकी भागाचे oiling, greasing, painting करणे इ.
 - iii) उपसा सिंचन योजनांची विद्युत देयके भरणे.
 - iv) उपसा सिंचन योजना यांचे pump house मधील घटकांची वार्षिक देखभाल दुरुस्ती कामे.
 - v) यांत्रिकी विभागामार्फत सिंचन आवर्तन सुरळीत पार पडणेसाठी कालव्याचा काटछेद सुस्थितीत ठेवण्यासाठी करावयाचे मातीकाम.
- ब) सिंचन व बिगर सिंचन कामा बाबत कार्यकारी अभियंता, कोल्हापूर पाटबंधारे विभाग (उत्तर) व (दक्षिण), कोल्हापूर यांचा अहवाल खालीलप्रमाणे आहे.
सिंचन व्यवस्थापन विभागांतर्गत सिंचन व बिगरसिंचन प्रापणसूचीद्वारे कामांच्या मंजूरी प्राप्त होत असतात. सदर कामे महामंडळाकडे विविध स्रोतातून उपलब्ध होणाऱ्या निधीमधून करावयाची कामे मकृखोविम/४७/(१४३/२०२१)/सिव्य-३/१५५६/२०२१ दि.१७/०३/२०२१ मध्ये दिलेल्या मार्गदर्शक सुचनांनुसार व बिगरसिंचन प्रापणसूची अंतर्गत करावयाची कामे, महाराष्ट्र कृष्णा खोरे विकास महामंडळ परिपत्रक क्र. मकृखोविम/४६/ सिव्य ३/(१२७/१९)/१६०५/२०१९ दि.१९/०३/२०१९ नुसार केली जातात. सदरची कामे ही प्रामुख्याने नियत देखभाल दुरुस्ती व सिंचन व्यवस्थापनाचे दृष्टीने लागणारी दुरुस्ती, अशा स्वरूपाची असतात. सदर कामांतर्गत मोठ्या, मध्यम व लघु धरणांची वार्षिक देखभाल व दुरुस्ती, धरणाचे खाली असणारे कालवे, को.प.बंधारे

यांची नियत देखभाल दुरुस्ती तसेच पावसाळ्यापूर्वी बरगे काढून ठेवणे व पावसाळ्या संपल्यावर बरगे घालणे या कामांचा समावेश होतो. सदर कामे दरवर्षी करणे गरजेचे असते. सदरची कामे ही दरवर्षी केली नाहीत तर धरणांची व त्याखालील असणाऱ्या कालवे, को.प.बंधारे व इतर यंत्रणेची मोठ्या प्रमाणावर पडझड व ना-दुरुस्ती होऊन सिंचन व्यवस्थापन हे पूर्णपणे कोलमडण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. तसेच या कामांव्यतिरिक्त को.प.बंधारा धडक मोहिमेअंतर्गत आवश्यक ते बरगे पुरविणे, धरणांची, वसाहतींची विद्युत देयके, धरण सुरक्षा समिती, नाशिक यांनी सुचविलेली दुरुस्तीची कामे, यांत्रिकी व विद्युत देखभाल दुरुस्तीची कामे तसेच धरणांवर, कालव्यांवर व को.प. बंधाऱ्यांवर करावयाच्या तातडीच्या दुरुस्त्या, सिंचन व्यवस्थापनाच्या दृष्टीने आवश्यक ती स्टेशनरी पुरवठा, साहित्य खरेदी, निविदा खर्च, जाहिराती खर्च, पावसाळ्यामध्ये धरणांवर लागणारे मनुष्यबळ पुरवठा, वाहन चालक पुरवठा व वसुलीचे दृष्टीने आवश्यक तो मनुष्यबळ पुरवठा इ. कामांचा समावेश असतो. वरील सर्व कामांची अंदाजपत्रके ही जलसंपदा, सार्वजनिक बांधकाम विभाग यांच्या प्रचलित सामाईक दरसूची मधील दरांचा वापर करून बनविली जातात. त्यामुळे वाजवी दरापेक्षा दुप्पट तिप्पट दर आकारण्याचा प्रश्न उद्भवत नाही. तसेच सर्व निविदा स्पर्धात्मक दर घेऊन दिल्या जातात व सर्व कामे दर्जेदार होत असतात. तसेच आजतागायत केलेली सर्व कामे ही सुस्थितीत आहेत.

३) कामाची अंदाजपत्रके दुप्पट तिप्पट दराने असूनही कामे निकृष्ट दर्जाची होणे
जलसंपदा विभागामार्फत करणेत येणारी सर्व कामांची अंदाजपत्रके ही प्रचलित दरसूचीनुसार तयार करणेत येतात व त्यास सक्षम स्तरावर मंजूरी घेणेत येते सबब कामाची अंदाजपत्रके दुप्पट तिप्पट दराने असणे चा प्रश्न उद्भवत नाही सर्व कामांचे गुणवत्ता तपासणे साठी गुणनियंत्रण चाचण्या या गुणनियंत्रण मानकानुसार करणेत येतात. याशिवाय निविदा शर्तीनुसार कंत्राटदारांकडून defect liability period साठी अनामत रक्कम घेणेत येते.

वरीलप्रमाणे कोल्हापूर पाटबंधारे मंडळ, कोल्हापूर या मंडळांतर्गत कार्यान्वित असलेल्या पाच विभागीय कार्यालयांचे अहवाल विवेचनाचे अवलोकन केले असता असे नमूद करणेत येते की, या मंडळांतर्गत सन २०२१-२०२२ मध्ये एकूण-२२५ निविदा कार्यवाही झाली आहे. यापैकी २८ निविदा मजूर सहकारी संस्थेमार्फत शिफारशीनुसार कार्यवाही झालेल्या आहेत व २१ निविदा या दि.०८/०४/२०२१ च्या शासन शुध्दीपत्रकापूर्वीच्या आहेत. त्यामुळे त्यास Geo-Tagging तरतुद लागू नाही. उर्वरीत १७६ निविदा ह्या शासन शुध्दीपत्रक दि.०८/०४/२०२१ नुसार Geo-Tagging ची तरतुदीनुसार कार्यवाही केली आहे. त्यापैकी १७५ निविदांमध्ये Geo-Tagging बाबत कोणत्याही स्वरुपाची लेखी वा तोंडी तक्रार विभागीय कार्यालयास वा वरिष्ठ कार्यालयास प्राप्त झालेली नाही. यातील मजूर सोसायटी व सुशिक्षित बेरोजगार यांना सोपविण्यात आलेल्या निविदा या प्रचलित

नियमानुसार अंदाजपत्रकीय दराने दिली आहे व उर्वरित निविदा या अंदाजपत्रकीय दराने अथवा त्याहून कमी दराने स्विकारण्यांत आली आहे. कार्यकारी अभियंता, दुधगंगा कालवे विभाग क्र.१, कोल्हापूर या विभागाकडील एका निविदेबाबत Geo-Tagging बाबत तक्रार दि.११/०३/२०२२ रोजी प्राप्त झाली आहे. प्राथमिक माहितीनुसार नामनिर्देशित नेमून दिलेले अधिकारी यांचेकडे क्षेत्रस्थळावर Geo-Tagging ची मागणी न करता तक्रारदार यांनी विभागीय कार्यालयात दाखल होत तिथेच Geo-Tagging मिळणेबाबत आग्रह धरला व तेथे Geo-Tagging मिळाले नाही म्हणून परस्पर तक्रार दाखल केली आहे. विभागांतर्गत सर्व कामांची निविदा कार्यवाही पारदर्शी व ई-निविदेतर्गत स्पर्धात्मक पध्दतीने पार पाडण्यात आली आहे. मंडळांतर्गत कोणत्याही निविदेबाबत मुख्य अभियंता (जसं), जलसंपदा विभाग, पुणे यांच्याकडून कार्यालयास वा विभागीय कार्यालयास आतापर्यंत प्राप्त झालेली नाही. त्यामुळे अधिकाराचा गैरवापर करणे, ठराविक ठेकेदारांना काम देणे अथवा आर्थिक हित जोपासणे अशी बाब घडलेली नसल्याने ठेकेदारामध्ये कमालीचा असंतोष पसरणेचा प्रश्न उदभवत नाही असे कार्यकारी संचालक, महाराष्ट्र कृष्णा खोरे विकास महामंडळ, पुणे यांनी दि.१५/०३/२०२२ च्या पत्रान्वये माहिती दिली आहे.

जलसंपदा विभागामार्फत करणेत येणारी सर्व कामांची अंदाजपत्रके ही प्रचलित दरसुचीनुसार तयार करणेत येतात व त्यास सक्षम स्तरावर मंजूरी घेण्यात येते. सबब, कामाची अंदाजपत्रके दुप्पट, तिप्पट दराने असणेचा प्रश्न उद्भवत नाही. सर्व कामांची गुणवत्ता तपासणेसाठी गुणनियंत्रण चाचण्या या गुणनियंत्रण मानकानुसार करण्यात येतात. याशिवाय निविदा शर्तीनुसार कंत्राटदाराकडून Defect Liability Period साठी अनामत रक्कम घेण्यात येते. एकाच कामावर दरवर्षी लाखो रुपये खर्च करणे अशा प्रकारची कामे मंडळांतर्गत विभागामार्फत करण्यात आली नाहीत.

प्रस्तुत प्रकरणी अधीक्षक अभियंता, दक्षता पथक, ठाणे यांनी दि.१९/०१/२०२२ रोजी सादर केलेल्या प्राथमिक अन्वेषण अहवालावर दक्षता कार्यासनाकडून तपासणी व छाननी सुरु असून तपासणीअंती सदर प्रकरणी पुढील निर्णय घेण्याचे नियोजित आहे. यास्तव स्वतंत्र चौकशी समिती नेमणेचा प्रश्न उद्भवत नाही.

महाराष्ट्र विधानसभा
सन २०२२ चे पहिले (अर्थसंकल्प) अधिवेशन

१८८

श्री. प्रशांत ठाकुर, श्री. समीर कुणावार, श्री. महेश बालदी, श्रीमती. मनिषा चौधरी व श्री. अमित साटम, वि.स.स. यांनी महाराष्ट्र विधानसभा नियम १०५ अन्वये दिलेली लक्षवेधी सुचना क्र. ३१४ पुढील प्रमाणे आहे.

“तळोजा (ता. पनवेल, जि. रायगड) औद्योगिक वसाहतीतील अनेक कंपन्यांमार्फत रात्री अपरात्री तसेच पहाटेच्या वेळीत सोडण्यात येणा-या रासायनिक वायुमुळे पनवेल तालुक्यातील ग्रामीण व शहरी भागात मोठ्या प्रमाणात प्रदुषणात वाढ झाली असल्याचे माहे फेब्रुवारी २०२२ वा त्यासुमारास निदर्शनास येणे, उक्त परिसरातील वाढत्या प्रदुषणासंदर्भात वारंवार शासनाच्या निदर्शनास आणूनसुद्धा शासनाचे अक्षम्य दुर्लक्ष होत असणे अनेक रासायनिक कंपन्यांमार्फत उक्त परिसरातील नद्यांमध्ये सोडण्यात येणा-या रासायन मिश्रीत दुषित पाण्यामुळे नदी प्रदुषित होवून मोठ्याप्रमाणात मासे मृत पावत असून भात शेती नापिक होत असणे, महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळाकडे अद्यावत यंत्रणा नसल्यामुळे रासायनिक कारखान्यांमार्फत सोडण्यात येणा-या रासायन मिश्रीत पाण्याची वेळोवेळी तपासणी न केल्यामुळे मोठ्या प्रमाणात मासे मरून व भातशेतीचेही नुकसान होत असणे, पर्यावरणाला धोका निर्माण करणा-या उक्त औद्योगिक वसाहतीतील रासायनिक कारखान्यांवर कोणतीच कारवाई होत नसल्यामुळे नागरिकांच्या मनात संबंधित विभागाबाबत चिड निर्माण होत असणे, या कारणास्तव शासनाने रासायन मिश्रीत पाण्याची तपासणी करण्यासाठी अद्यावत यंत्रणा उभारून दुषित वायु सोडणा-या कारखान्यांवर तसेच उक्त परिसरातील संबंधित विभागाच्या अधिका-यांवर ताडतीने कारवाई करण्याची नितांत गरज, त्यादृष्टीने शासनाने त्वरीत करावयाची आवश्यक ती कार्यवाही तसेच याबाबत शासनाची प्रतिक्रिया.”

श्री. आदित्य ठाकरे, मा. मंत्री (पर्यावरण व वातावरणीय बदल) यांचे निवेदन

महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळाच्या तळोजा औद्योगिक वसाहतीत प्रामुख्याने रासायनिक, औषध निर्मिती, खत निर्मिती, काच व रंग निर्मिती, अन्न प्रक्रिया, मत्स्य प्रक्रिया, अभियांत्रिकी, किटक नाशक, बॅटरी उत्पादक इ. प्रकारचे उद्योग कार्यरत आहेत.

सदर औद्योगिक वसाहतीतील उद्योगांकडे हवा प्रदुषण नियंत्रण करण्यासाठी आवश्यक हवा प्रदुषण नियंत्रण सयंत्रणा बसविलेल्या असून मंडळाने प्रदान केलेल्या संमती पत्रामधील हवा प्रदुषण नियंत्रण विषयक अटी व शर्तीचे पालन उद्योग करतात किंवा कसे याची मंडळामार्फत शहानिशा केली जाते. औद्योगिक क्षेत्रातील उद्योगांमुळे जल व वायु प्रदुषण होत असल्याबाबतच्या तक्रारी नागरिकांकडून महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळास प्राप्त होतात. या अनुषंगाने मंडळाच्या अधिकाऱ्यांमार्फत पाहणी करण्यात येते. तसेच वेळोवेळी रात्रीची गस्त देखील करण्यात येते. पाहणीमध्ये जे उद्योग मंडळाने प्रदान केलेल्या संमतीपत्रातील अटी व शर्तीचे पालन करत नसल्याचे दिसून आल्यास अशा उद्योगांवर आवश्यक कायदेशीर कारवाई करण्यात येते. मागील १ वर्षामध्ये ६ उद्योगांना बंदचे आदेश, एका उद्योगास प्रस्तावित निर्देश, व ६ उद्योगांना कारणे दाखवा नोटीस बजावण्यात आली आहे. अशा एकुण १३ उद्योगांवर मंडळामार्फत हवा प्रदुषण विषयक बाबींच्या अनुषंगाने कारवाई करण्यात आली आहे.

खारघर, कळंबोली, खांदा कॉलनी, तळोजा परिसरातील नागरिकांकडून प्राप्त होणाऱ्या वासाच्या तक्रारीच्या अनुषंगाने सतत वातावरणीय हवा गुणवत्ता तपासणी केंद्र (CAAQMS) पनवेल महानगरपालिका हद्दीत प्लॉट नं. १०, सेक्टर-०२ ई, कळंबोली, पनवेल व महाराष्ट्र औद्योगिक विकास मंडळ, तळोजा, जि. रायगड या ठिकाणी प्रस्तावित केले असून सदरील दोन्ही ठिकाणचे काम प्रगतीपथावर आहे. सदरील ठिकाणचे रियल टाईम एअर क्वालिटी मॉनिटरिंग स्टेशन सुरु झाल्याने परिसरातील नागरिकांना हवेची गुणवत्ता समजण्यास मदत होणार आहे.

महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळामार्फत महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ, तळोजा येथे वातावरणीय हवेची गुणवत्ता मंडळामार्फत तपासली जाते. माहे जानेवारी २०२१ ते डिसेंबर २०२१ दरम्यान सल्फरडाय ऑक्साईड, नायट्रोजनडाय ऑक्साईड व हवेतील तरंगते धुलीकण (RSPM) या घटकांची गुणवत्ता विहित मर्यादेत आढळून आली आहे.

सदर औद्योगिक वसाहतीमधील उद्योगांमधून निर्माण होणाऱ्या औद्योगिक सांडपाण्यावर प्रक्रिया करण्याकरिता काही उद्योगांनी प्राथमिक/तृतीय तर उर्वरीत उद्योगांनी द्वितीय स्तरावरील सांडपाणी सयंत्रणा बसवलेली असून उद्योगांमधून प्रक्रिया केलेले औद्योगिक सांडपाणी पुढील प्रक्रियेकरिता २२.५ दलली/ दिन क्षमतेच्या सामाईक सांडपाणी प्रक्रिया सयंत्रणेमध्ये बंद पाईपलाईन व्दारे सोडले जाते. यामध्ये उद्योगांमार्फत प्रक्रिया करून सोडण्यात आलेल्या औद्योगिक सांडपाण्यावर पुढील प्रक्रिया केली जाते. प्रक्रियाकृत सांडपाणी पुढे सुमारे ७.५ किमी लांबीच्या बंद पाईपलाईनव्दारे पनवेल जवळील वाघवली खाडीमध्ये सोडले जाते. मप्रनि मंडळामार्फत सदर सामाईक सांडपाणी प्रक्रिये यंत्रणेमधून निर्गत केल्याजाणा-या प्रक्रियाकृत सांडपाण्याचे नमुने पृथःकरणासाठी संकलीत केले जातात. उपलब्ध पृथःकरण अहवालाचे अवलोकन करता निर्गत केल्याजाणा-या प्रक्रियाकृत सांडपाण्याची गुणवत्ता काहीवेळेस मंडळाने संमतीपत्रामध्ये विहित केलेल्या मर्यादेमध्ये नसल्याचे दिसून येते. या संदर्भात मा. राष्ट्रीय हरित लवाद येथे याचिका (क्र. १२५/२०१८) दाखल झालेली असून सदर याचिका तळोजा औद्योगिक वसाहतीमधील सामाईक सांडपाणी प्रक्रिया यंत्रणा यांना महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळाने प्रदान केलेल्या संमती पत्रामधील मानकांचे पालन करत नसल्याबद्दल आहे व सद्यस्थितीत न्यायप्रविष्ट आहे. मंडळाने केलेल्या पाहणीच्या अनुषंगाने जानेवारी २०२० ते डिसेंबर २०२१ दरम्यान एकूण २७ उद्योगांवर मंडळाने बंदचे आदेश पारित केले आहेत.

सद्यस्थितीत तळोजा तालुका पनवेल औद्योगिक क्षेत्रातील रासायनिक कंपन्यांमुळे मासे मृत पावल्याबाबत तक्रार सहायक मत्स व्यवसाय आयुक्त, अलिबाग यांचे कार्यालयास प्राप्त नाही. मात्र यापूर्वी अशाप्रकारच्या घटना घडल्याचे सदर कार्यालयाच्या निदर्शनास आलेले आहे. जलप्रदूषणामुळे नदी पात्रातील मत्स्यसाठ्यावर परिणाम होण्याची शक्यता नाकारता येत नाही.

तळोजा (ता. पनवेल, जि. रायगड) औद्योगिक वसाहतीतील अनेक कंपन्यांमार्फत रात्री-अपरात्री तसेच पहाटेच्या वेळेत सोडण्यात येणाऱ्या रासायनिक वायूमुळे पनवेल तालुक्यातील ग्रामीण व शहरी भागात मोठ्या प्रमाणात प्रदूषणात वाढ होऊन शेतीपिकांचे नुकसान झाले असलेबाबत घोट करवले बु., चाळ गावातील शेतकरी ग्रामस्थ यांनी त्यांचे भातशेती नुकसान झालेबाबतची माहिती जबाबात दिलेली आहे. सदर वस्तुस्थिती खरी असल्याचे तालुका कृषी अधिकारी, पनवेल यांच्या निदर्शनास आली आहे.

महाराष्ट्र विधानसभा
सन २०२२ चे पहिले (अर्थसंकल्पिय) अधिवेशन

मा. श्री. अतुल भातखळकर, विधानसभा सदस्य यांनी महाराष्ट्र विधानसभा नियम १०५ अन्वये उपस्थित केलेली लक्षवेधी सूचना पुढीलप्रमाणे आहे.-

“जगभरात वायु प्रदूषणामुळे सर्वाधिक मृत्यु होण्याच्या यादीमध्ये मुंबई हे पाचव्या क्रमांकावरचे शहर असल्याची गंभीर बाब निदर्शनास येणे, त्यामध्ये डम्पिंग ग्राउंडला लागणा-या आगी, मोठमोठ्या औद्योगिक कंपन्यांतून निघणारा धूर, मुंबईस्थित कोळशावर आधारित टाटा ऊर्जा प्रकल्प यामुळे सर्वाधिक वायु प्रदूषण होत असल्याचे निदर्शनास येणे, तसेच वायु प्रदूषण होत असल्याचे निदर्शनास येणे, तसेच वायु प्रदूषणामुळे लोकांच्या आरोग्यावर विपरीत परिणाम होत असून त्यांचे आयुर्मान कमी होत असल्याचे निदर्शनास येणे, त्यामुळे नागरिकांना वायु प्रदूषण संदर्भात सूचित करणारी आरोग्य मार्गदर्शिका जारी करण्याची गरज असणे, तसेच वायु प्रदूषणास कारणीभूत असणा-या औद्योगिक क्षेत्रांवर कारवाई करण्याची गरज असणे, त्यामुळे मानवी आरोग्यावर गंभीर दुष्परिणाम करणा-या वायु प्रदूषणाला आळा घालण्याकरिता ठोस उपाययोजना करण्याबाबत शासनाने तातडीने करावयाची कार्यवाही, उपाययोजना आणि शासनाची प्रतिक्रिया.”

मा. मंत्री (पर्यावरण व वातावरणीय बदल) यांचे निवेदन

जागतिक आरोग्य संघटना यांनी सन २०१६ मध्ये प्रकाशित केलेल्या अहवालानुसार मुंबई शहर हे पी.एम.१० या प्रदूषकाच्या अनुषंगाने जगातील प्रदुषित शहरांच्या यादीत पाचव्या क्रमांकाचे शहर असल्याचे नमुद केलेले आहे. तथापि, पी.एम.१० या प्रदुषकाच्या घटकामुळे होणारे अंदाजित मृत्यु संदर्भातील तर्क हे युरोपीय मानकानुसार दर्शविण्यात आलेले आहेत. सदर आकडेवारी ही लोकसंख्येवर आधारीत असून मुंबई शहराची लोकसंख्या जास्त असल्याकारणाने सदर तर्कानुसार अंदाजित मृत्युचे प्रमाण जास्त दर्शविण्यात आलेले आहेत.

मुंबई शहरामधील घरगुती घनकच-याचे व्यवस्थापन व विल्हेवाट ही बृहन्मुंबई महानगरपालिकेकडून केली जाते. बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या क्षेत्रात साधारण ६००० ते ६५०० मे. टन / दिन एवढा कचरा विल्हेवाटीसाठी कांजूर घनकचरा प्रक्रिया केंद्र (५५०० ते ६००० मे. टन) व देवनार क्षेपणभूमी (५०० ते ६०० मे. टन) येथे येतो.

कांजूर येथील क्षेपणभूमीत नागरी घनकच-यावर बायोरियाक्टर लॅन्डफिल तंत्रज्ञानाद्वारे शास्त्रोक्त पद्धतीने प्रक्रिया केली जाते. देवनार क्षेपणभूमीत घनकच-याचे अशास्त्रोक्त पद्धतीने फक्त डंपिंग केले जाते. त्यामुळे आग लागण्याचे प्रकार घडत असतात. मात्र गेल्या वर्षभरात सदर क्षेपणभूमीस आग लागण्याची घटना घडलेली नाही. सदर क्षेपणभूमी संदर्भात मा.उच्च न्यायालय,

मुंबई येथे दाखल झालेल्या सिव्हील अपील क्र. २२१/२०१३ ने जनहित याचिका क्र. २१७/ २००९ नुसार बृहन्मुंबई महानगरपालिकेस सदरील ठिकाणी घनकचरा डंपींग करण्यास प्रतिबंध करण्याचे आदेश देऊन दि. ३१/१२/२०१९ नंतर सदरील नागरी घनकचरा डंपींग करू नये, असे आदेश देण्यात आले. या आदेशाविरुद्ध बृहन्मुंबई महानगरपालिकेने मा. उच्च न्यायालय येथे दाखल केलेल्या अंतरीम अर्ज क्र. १/२०१९ प्रकरणी न्यायालयाने जनहित याचिकेमधील दिलेल्या आदेशाला पुढील आदेशापर्यंत स्थगिती दिली आहे. तसेच राष्ट्रीय हरित लवादामध्ये (NGT) ओरीजनल अप्लीकेशन क्र. ५१०/२०१८ चालु असून प्रलंबीत आहेत. मुलुंड क्षेपणभूमीत बृहन्मुंबई महानगरपालिका यांनी दि. २४/१२/२०१८ पासून कचरा टाकणे बंद केले आहे. महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळामार्फत वेळोवेळी सदरील क्षेपणभूमीस भेटी देऊन पाहणी करून वायू व सांडपाण्याची तपासणी करण्यात येते.

मे. टाटा पावर कंपनी लि. या औष्णिक विद्युत प्रकल्पास महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने वीज निर्मिती व कॅप्टीव कोल बर्थींग जेटी चालविणे, कोळसा हाताळण्यासाठी संमतीपत्र दिलेले आहे. संमतीपत्रात दिलेल्या अटीनुसार हवा प्रदूषण नियंत्रण संयंत्रणा लावलेली असून त्या कार्यान्वीत आहेत. तसेच सद्यस्थितीत एकुण ४ संचाद्वारे विद्युत निर्मिती केली जाते. या ४ संचापैकी फक्त संच क्र. ५ व ८ मध्ये इंधन म्हणून कोळसा वापरला जातो. त्यासाठी उद्योगाने हवा प्रदूषण नियंत्रण संयंत्रणा फ्लुडाईड गॅस डिसल्फरायझेशन (FGD) यंत्रणा संच क्र. ५ व संच क्र. ८ मध्ये बसवलेली असून ती कार्यान्वीत आहे. सदर उद्योगामध्ये वापरल्या जाणारा कोळसा सर्व कोळसा आयात स्वरूपाचा असल्याने त्यामध्ये राखेचे प्रमाण अत्यंत कमी म्हणजे ५ % इतके आहे. या आयात कोळशामध्ये सल्फरचे प्रमाण ०.१ ते ०.१२ % इतके असून जे देशी कोळसापेक्षा कमी आहे.

मंडळातर्फे कारखान्यातील चिमणीवाटे उत्सर्जित धुलीकणांचे व वातावरणातील हवेचे नमुने संकलित केले जातात. सदर नमुन्यांचे पृथक्करण अहवाल विहित मर्यादेत आढळून न आल्याने कारखान्याची रु.१०.०० लाखाची बँक हमी जप्त करण्यात आलेली आहे. तसेच महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने दि. २.३.२०२२ रोजी केंद्रीय वने, पर्यावरण व हवामान बदल मंत्रालय यांनी जारी केलेल्या फ्लाय अॅश अधिसूचनेचे पालन करण्यासंदर्भात निर्देश दिलेले आहेत.

बृहन्मुंबई महानगरपालिकेच्या सार्वजनिक आरोग्य विभागातील मुदतपूर्व जन्म आणि श्वसनामूळे बाधित झालेल्या मुंबईतील रुग्णांच्या संख्येची आकडेवारी पाहता सदर आकडेवारी कमी होत असल्याचे दिसून येते.

तसेच बृहन्मुंबई महानगरपालिकेकडून प्राप्त झालेल्या अहवालानुसार जन्म-मृत्यु आकडेवारी आणि मृत्युचे कारण याचे विश्लेषण केले जाते. International Classification of Diseases (ICD-१०) प्रमाणे मृत्युच्या कारणाची वर्गवारी केली जाते. त्यामध्ये वायुप्रदूषणामुळे मृत्यु अशाप्रकारचा code नसल्यामुळे वायु प्रदूषणामुळे झालेल्या मृत्युंची संख्या उपलब्ध नाही.

देशामधील शहरी भागातील वाढत्या वायू प्रदूषणाच्या समस्येवर सर्वकष उपाययोजनाद्वारे निराकरण करण्याकरिता पर्यावरण, वन आणि वातावरणीय बदल मंत्रालय, भारत सरकारमार्फत

(MOEF&CC) राष्ट्रीय स्वच्छ हवा कार्यक्रमाची (NCAP) घोषणा करण्यात आली आहे. केंद्रीय प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने नेमून दिलेल्या विहित कार्यपध्दतीनुसार वातावरणीय हवेची गुणवत्ता 'राष्ट्रीय हवा गुणवत्ता संनियंत्रण कार्यक्रम' या अंतर्गत मंडळातर्फे महाराष्ट्र राज्यामध्ये हवा गुणवत्ता तपासण्याकरिता ७५ ठिकाणी संनियंत्रण यंत्रणा (Manual) व २३ ठिकाणी सतत वातावरणीय हवा गुणवत्ता संनियंत्रण स्थानके (CAAQMS) उभारण्यात आलेली आहेत. यापैकी मुंबई शहरामध्ये ११ ठिकाणी सतत वातावरणीय हवा गुणवत्ता संनियंत्रण स्थानकांमार्फत (CAAQMS) हवा गुणवत्ता तपासणी करण्यात येते. त्यांच्या पृथक्करण अहवालानुसार हवा गुणवत्ता निर्देशांक (AQI) हा सर्वसाधारणपणे समाधानकारक ते मध्यम या गुणवत्तेत येतो.

महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने मुंबई शहरासहीत एकुण १९ शहरांचा कृती आराखडा तयार करुन, राज्यस्तरीय हवा गुणवत्ता संनियंत्रण समितीच्या संमतीने केंद्रीय प्रदूषण नियंत्रण मंडळाच्या त्रिसदस्यीय समितीस सादर केला होता. त्यानुसार सदरील शहरांच्या कृती आराखडयाचे संमतीपत्र महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळास प्राप्त झाले होते. त्यानुषंगाने कृती आराखडयाच्या अंमलबजावणीचे आदेश त्या-त्या शहरांच्या महानगरपालिका/नगरपालिका यांना देण्यात आलेले आहेत. केंद्रीय प्रदूषण नियंत्रण मंडळाकडून एकुण रु.५१.२५ कोटी रुपयांचा निधी १७ शहरांमधील कृती आराखडयाच्या अंमलबजावणीसाठी महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळास प्राप्त झालेला असून, सादर निधी महानगरपालिका/नगरपालिका यांच्याकडे हस्तांतरीत करण्यात आला आहे. त्यापैकी मुंबई शहरास ९.४५ कोटी इतका निधी देण्यात आलेला आहे.

महाराष्ट्र विधानसभा

सन-२०२२ चे अर्थसंकल्प अधिवेशन

नियम १०५ अन्वये श्री. रत्नाकर गुड्डे, वि.स.स. यांनी उपस्थित केलेली लक्षवेधी सूचना.

“औष्णिक विद्युत केंद्र, परळी (जि. बिड) येथून बाहेर पडणाऱ्या राखेची व्यवस्थीत विल्हेवाट लागत नसल्याने या परिसरात राखेचे कण दिवस-रात्र हवेत राहत असल्याने धुक्याप्रमाणे राखेची चादर हवेत पसरलेली असणे व त्यामुळे नागरिकांच्या आरोग्य धोक्यात आलेले असणे, त्यामुळे विविध प्रकारचे फुफुसाचे आजार त्यांना जडले असणे, राखेमुळे त्यांच्या जीवनमानावर विपरित परिणाम झालेला असणे, नागरिकांना अनेक प्रकारचे त्रास होत असणे, दुचाकी-वाहनचालक यांना परळी-गंगाखेड रस्त्यावर प्रवास करीत असताना राखेच्या परसलेल्या चादरमुळे प्रवास करताना जिकरीचे होणे, त्यातच वारंवार अपघाताचे प्रमाण वाढले असल्याचे निदर्शनास येणे, मोठया प्रमाणावर नागरिकांमध्ये या राखेमुळे प्रचंड असंतोष व नाराजी पसरलेली असणे, या राखेच्या विरोधात महिला व नागरिकांनी अनेकदा राखेची वाहतूक करणारे कंटेनर अडवून आंदोलने केलेली असणे, परंतु अद्यापही ही वाहतूक बंद झालेली नसणे, शेतांमध्ये राख टाकली जात असल्याने जमिनीचा कस नाहीसा होऊन जमिनी नापिक होत असल्याचेही निदर्शनास येणे, संपूर्ण परळी शहरास थर्मल पॉवर परिसरातील अनेक गावांवर याचा विपरित परिणाम झाला असून जनजीवन विस्कळीत झालेले असणे. अधिकाऱ्यांना सूचना देऊनही राखेबाबत कोणतीही योग्य प्रकारे विल्हेवाट लावली जात नसणे, औष्णिक विद्युत केंद्र, परळी येथून बाहेर पडणाऱ्या राखेची व्यवस्थीत विल्हेवाट लावण्याबाबत स्थानिक लोक प्रतिनिधी (गंगाखेड) यांनी मा. पर्यावरण मंत्री, राज्यमंत्री पर्यावरण व अध्यक्ष-सचिव महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ यांना दि. २३/०२/२०२२ रोजी निवेदन देऊन मागणी केली असणे, परंतु याकडे शासनाचे होत असलेले अक्षम्य दुर्लक्ष, याबाबत शासनाने तातडीने चौकशी करून सदरहू राखेची योग्य प्रकारे विल्हेवाट लावून परळी शहर व थर्मल पॉवर परिसरातील नागरिकांना दिलासा देण्याबाबत करावयाची कार्यवाही व उपाययोजना, यावर शासनाची प्रतिक्रिया”.

श्री.आदित्य ठाकरे, मां मंत्री (पर्यावरण व वातावरणीय बदल) यांचे निवेदन

परळी वैजनाथ या तालुक्यात असणाऱ्या महाजेनकोच्या औष्णिक विद्युत केंद्रांची स्थापना १९७१ साली झालेली असून सध्यास्थितीत एकूण ७५० मेगावॉट इतकी वीजनिर्मिती संच क्रमांक ६,७ व ८ (२५० मेगावॉट प्रति संच) अशा तीन संचाद्वारे करण्यात येते. यासाठी इंधन म्हणून दगडी कोळसा १२९६० मे.टन प्रतिदीन व फरनेस ऑईल २५ के.एल. प्रतिदीन वापरले जाते. सदरील दगडी कोळसा हा एससीसीएलच्या कोळसा खाणीतून पुरविला जातो.

औष्णिक विद्युत केंद्राने धुरांडयातून हवेमध्ये सोडण्यात येणाऱ्या प्रदूषण नियंत्रण करण्याकरीता संच क्र.६,७ व ८ करिता ESP (Electro Static Preceptor) या स्वरूपाची हवा प्रदूषण सनियंत्रण यंत्रणा बसविलेली असून, ती कार्यान्वित आहे. कोळसा हाताळणी (Unloading & Crushing) विभागामध्ये प्रदूषण नियंत्रणाकरीता डस्ट कलेक्टर या स्वरूपाची हवा प्रदूषण सनियंत्रण यंत्रणा बसविलेली आहे.

सल्फरडॉय ऑक्सईड या प्रदूषकाच्या नियंत्रणाकरिता केंद्रीय वने,पर्यावरण व वातावरणीय बदल भारत सरकार यांच्या दि.३१/०३/२०२१ रोजीच्या अधिसूचनेनुसार सदर औष्णिक विद्युत केंद्रास दिनांक ३१/१२/२०२४ पर्यंत फ्ल्यु गॅस डीसल्फरलायझेशन (एफजीडी) ही संयंत्रणा बसविणे बंधनकारक केली असून, संच क्रमांक ६,७ व ८ (२५० मेगावॉट प्रति संच) करिता एफजीडी बसविण्याबाबतची प्रक्रिया महाजनकोतर्फे सुरु आहे.

औष्णिक विद्युत केंद्रांमध्ये औद्योगिक वापराकरीता लागणाऱ्या पाण्याचे प्रमाण ६३५७० घन मीटर प्रतिदिन असून, सदर पाणी पुरवठा माजलगाव धरणातून करण्यात येतो. यामधून निर्माण होणाऱ्या ५२४० घन मीटर प्रतिदीन सांडपाण्यावर प्राथमिक स्वरूपाची प्रक्रिया करून सदरचे सांडपाणी राखेची हाताळणी करणे करीता वापरण्यात येत. तसेच घरगुती वापरासाठी ४०० घन मीटर पाणी लागत असून यामधून निर्माण होणाऱ्या १५० घन मीटर इतक्या सांडपाण्यावर प्राथमिक व द्वितीय स्वरूपाची प्रक्रिया करून सदरचे प्रक्रियाकृत सांडपाणी रहिवाशी क्षेत्रातील हरीत पट्ट्यांकरीता पुर्नवापर करण्यात येते.तसेच महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळातर्फे सदर औष्णिक विद्युत केंद्रांमध्ये बसविण्यात आलेल्या वातावरणीय हवा प्रदूषण यंत्रणेद्वारे वातावरणीय हवेचे नमूने घेवून हवेची गुणवत्ता तपासली जाते. तसेच औष्णिक विद्युत केंद्रामार्फत ४ ठिकाणी सतत हवा गुणवत्ता तपासणी केंद्र(Continuous Ambient Air Quality Monitoring station) उभारण्यात आलेली आहे.

औष्णीक विद्युत केंद्रामधुन ५२०० मे.टन प्रतिदिन इतकी राख निर्माण होते. केंद्रीय पर्यावरण व वने मंत्रालयाच्या अधिसूचनेनुसार सदर राखेची विल्हेवाट ही सद्यःस्थितीत वीट उत्पादनात, सिमेंट उत्पादन या उद्योग क्षेत्राद्वारे करण्यात येते. सदर औष्णीक विद्युत केंद्रातून निघणारी राख बंदिस्त सिलोतून टँकरमध्ये (Bulkier) भरून वाहतूक केली जाते. या वाहतुकीसाठी औष्णीक केंद्रातर्फे कंत्राटदारांना परवानगी देण्यात आलेली आहे.

बॉटमअॅश ही पाण्यासोबत मिश्रीत करून बंद पाईपद्वारे औष्णीक विद्युत केंद्राजवळ (२०० मीटर) असलेल्या दावतपूर अॅशबंड नं. २, सदरचे क्षेत्रफळ १९८ हेक्टर असून, येथे सोडण्यात येते व अॅशबंड मधून राखेचा निचरा होवून निघणारे पाणी पुनःवापरासाठी घेण्यात येते. टोकवाडी अॅशबंड (९२ हेक्टर क्षेत्रफळ) हा मागील ३ वर्षांपासून पूर्णता: बंद करण्यात आलेले आहे. तसेच दावतपूर अॅशबंड नं.१ (११० हेक्टर क्षेत्रफळ) हा मागील ६ महिन्यांपासून बंद करण्यात आलेला आहे. या दोन्ही अॅशबंडमध्ये कुठलीही राख टाकण्यात येत नाही. तसेच सद्यःस्थितीत औष्णीक केंद्रातून निघणारी राख अंदाजे ९०० मेट्रीक टन/दिन दावतपूर अॅशबंड नं.२ मध्ये सोडण्यात येते.

परळी औष्णीक विद्युत (जि.बीड) केंद्रातून बाहेर पडणाऱ्या राखेमुळे नागरिकांच्या आरोग्यावर परिणाम होत असल्याबाबतच्या अनुषंगाने कार्यकारी संचालक महानिर्मिती (पर्यावरण व सुरक्षा) यांचेनुसार अॅशबंडमधील राख ही स्थानिक विटभट्टी धारकांना देण्यात येते. सदरील राखेची वाहतूक करतेवेळी काही वाहतुकदार विना अच्छादन वाहतूक करत असल्याकारणाने जोराचा वारा सुटल्यानंतर राख काही प्रमाणात हवेत उडत असते. तसेच काही विटभट्टी धारकांनी राख त्यांच्या शेतात जमा करून ठेवलेली असल्यामुळे ती देखील हवेत उडत असते. त्यासंबंधी वेळोवेळी अशा वाहतूक करणाऱ्या वाहनांविरुद्ध पोलिसात तक्रार करण्यात आलेल्या आहेत. वैद्यकीय अधीक्षक, उप-जिल्हा रुग्णालय परळी यांच्या दिनांक १५/०३/२०२२ च्या अहवालानुसार परळी औष्णीक विद्युत केंद्रातून बाहेर पडणाऱ्या राखेमुळे जनतेच्या आरोग्यावर परिणाम झाल्याचे प्रथमदर्शनी दिसून येत नाही. त्यांचप्रमाणे कृषी अधिकारी परळी, यांच्या दि.१५/०३/२०२२ रोजीच्या अहवालानुसार परळी औष्णीक विद्युत केंद्रातून निर्यात होणारी राख कोणत्याही शेतकऱ्याच्या शेतात टाकली जात नाही. सदर राख ही दाउतपूर बंधाऱ्यात साठवणूक केली जाते. परंतु राखेच्या वाहतुकीमुळे किंवा वीट व्यवसाय यामुळे राख हवेच्या झोतामार्फत पिकांवर पसरली जाते, परंतु या प्रक्रियेमुळे पिकाच्या उत्पादनावर परिणाम झाल्याचे दिसून आले नाही किंवा तशी शेतकऱ्यांची तक्रार प्राप्त झाली नाही.

सहाय्यक पोलिस निरीक्षक परळी, ग्रामीण पोलिस स्थानक यांच्या दि.१५/०३/२०२२ रोजीच्या अहवालानुसार औष्णीक विद्युत केंद्र परळी येथील राख वाहतुकीमुळे परळी पोलिस स्थानक ग्रामीण हद्दीत नजिकच्या काळात अपघात झालेला नाही.

औष्णीक विद्युत केंद्रांने बसविलेल्या हवा प्रदूषण सयंत्रणेमध्ये कालबद्ध सुधारणा करण्याबाबत मंडळातर्फे दि. ०८/०१/२०२१ रोजी विद्युत केंद्रांस प्रस्तावित निर्देश देण्यात आलेले आहेत, तसेच केंद्रीय वने,पर्यावरण व वातावरणीय बदल भारत सरकार यांच्या दि.३१/०३/२०२१ रोजीच्या अधिसूचनेनुसार सदर औष्णीक विद्युत केंद्रास दि. ०१/१०/२०२१ रोजी सदरील अधिसूचनेचे पालन करण्याबाबत निर्देश दिले आहेत. तद्नंतर केंद्रीय वने,पर्यावरण व वातावरणीय बदल भारत सरकार यांनी राख हातळणी व व्यवस्थापन करणेबाबत दि. ३१/१२/२०२१ रोजी जारी केलेल्या सुधारीत अद्यादेशाच्या अनुषंगाने महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळातर्फे दि. ०२/०३/२०२२ रोजी औष्णीक विद्युत केंद्रास राख हाताळणी व व्यवस्थापन योग्यरीत्या करण्याकरीता निर्देश बजावण्यात आलेले आहेत.तसेच दि. २२/१२/२०२१ रोजी करण्यात आलेल्या पाहणीदरम्यान आढळून आलेल्या त्रुटीच्या अनुषंगाने दि. ०८/०२/२०२२ रोजी औष्णीक केंद्रास कारणे दाखवा नोटीस बजावण्यात आलेली आहे.

मा. मंत्री (पर्यावरण व वातावरणीय बदल) यांचे कडून पाठविलेले पत्र दि. १४/०३/२०२२ रोजी प्राप्त झालेले असून सदर प्रकरणी आवश्यक ती कार्यवाही करून त्याचा अहवाल शासनास सादर करणेबाबत शासनाने दिनांक- १४.३.२०२२ रोजीच्या पत्रान्वये मंडळास कळविण्यात आले आहे.तथापि मंडळास स्थानिक प्रतिनिधीद्वारे डिसेंबर,२०२१ मध्ये भ्रमणध्वनीद्वारे तक्रार प्राप्त झालेली होती.सदर तक्रारीच्या अनुषंगाने दिनांक २२.१२.२०२१ रोजी करण्यात आलेल्या पाहणीदरम्यान आढळून आलेल्या त्रुटीच्या अनुषंगाने महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळातर्फे दिनांक ०८.०२.२०२२ रोजी औष्णीक केंद्रास कारणे दाखवा नोटीस बजावण्यात आलेली आहे.

महाराष्ट्र विधानसभा
सन-२०२२ चे पहिले (अर्थसंकल्प) अधिवेशन.

१२२

श्री. सुभाष धोटे, वि.स.स यानी महाराष्ट्र विधानसभा नियम,१०५ अन्वये दिलेली लक्षवेधी सूचना क्रमांक-९४८ पुढीलप्रमाणे आहे:-

“चंद्रपूर जिल्ह्यातील गडचांदूर शहरात असलेली जुनी माणिकगड सिमेंट कंपनी व सध्याची अल्ट्राटेक सिमेंट कंपनी फार मोठ्या प्रमाणात वायु प्रदूषण करित असून कंपनी प्रशासनाकडून नागरीकांच्या जीवाशी खेळले जात असणे, या कंपनीच्या वायु प्रदूषणामुळे गडचांदूरातील व परिसरातील नागरीकांच्या सरासरी आयुर्मानात घट झाल्याचे माहे फेब्रुवारी, २०२२ च्या दरम्यान उघडकीस येणे, वायु प्रदूषणामुळे येथील नागरीकांच्या विविध रोगांनी ग्रासलेले असून कंपनीमधून मोठ्या प्रमाणात धूर बाहेर सोडण्यात येत असताना कंपनी व्यवस्थापन व चंद्रपूर प्रदूषण नियंत्रण मंडळ या गंभीर बाबीकडे मुद्दाम दुर्लक्ष करत असल्याचे दिसून येणे, अल्ट्राटेक सिमेंट कंपनी पर्यावरण नियमांचे उल्लंघन करित असल्याने तात्काळ कारवाई करण्यात यावी अशी स्थानिक जनतेकडून संबंधित प्रशासनाकडे तक्रारी करूनही त्याकडे दुर्लक्ष केले जात असल्याने स्थानिक जनतेत पसरलेली तीव्र असंतोषाची व नाराजीची भावना, याबाबत राज्यशासनाने चौकशी करून संबंधित कंपनीविरुद्ध व याकडे दुर्लक्ष करणाऱ्या संबंधित प्रशासकीय अधिकऱ्यांविरुद्धात कठोर स्वरूपाची कारवाई करण्याची आवश्यकता व याबाबत शासनाची प्रतिक्रिया”

मा.मंत्री (पर्यावरण व वातावरणीय बदल) यांनी करावयाचे निवेदन.

मे. माणिकगड सिमेंट, गडचांदूर, जि. चंद्रपूर हा उद्योग येथे १९८७ पासून कार्यरत आहे. सदरहू उद्योग एकूण २६९१३०० चौ. मी. क्षेत्रफळात विखुरलेला असून सदर उद्योगास महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने अटी शर्तीसह संमती दिलेली आहे.त्याची वैधता ३१.१०.२०२१ पर्यंत असून नुतनीकरणासाठी मंडळाकडे अर्ज सादर केलेला आहे. सदर उद्योगाने स्वतःच्या वापराकरिता(कॅप्टीव्ह कंझंप्शन) ६० मे. वॉट क्षमतेचा कोळशावर आधारित पॉवर प्लांट लावला असून, वायु प्रदूषण सयंत्रणा म्हणून ई.एस.पी व हायब्रिड फिल्टर नंतर १०० मीटर उंचीचे धुरांडे बसविण्यात आले आहे.

सिमेंट प्रकल्पात हवा प्रदूषण सनियंत्रणेसाठी युनिट १ व २ मधील क्रशरला बॅग हाऊस व १९ मीटर उंचीचे धुरांडे, कोल मिलला बॅग हाऊस व ४२ मीटर उंचीचे धुरांडे, रॉमिल आणि किल्लला इलेक्ट्रोस्टॅटिक प्रेसिपिटेटर (ई.एस.पी) व हायब्रिड फिल्टर नंतर ८० व ११० मीटर उंचीचे धुरांडे बसविण्यात आले आहे. तसेच सिमेंट मिल १, २ व ३ यांना ई.एस.पी व हायब्रिड फिल्टर नंतर ३५ मीटर उंचीचे धुरांडे बसविले आहे आणि पॅकिंग प्लांटला बॅग हाऊस बसविलेले आहे. सदर हवा प्रदूषण सयंत्रणा नियमितपणे कार्यान्वित असते. या उद्योगातून ७८७५१ टन राख निर्माण होत असून सदर राखेचा वापर सिमेंट निर्मितीकरिता करण्यात येतो.

औद्योगिक सांडपाण्यावर व घरगुती सांडपाण्यावर प्रक्रिया करण्याकरिता सांडपाणी प्रक्रिया सयंत्रणा उभारली असून प्रक्रियाकृत सांडपाण्याचा पुनर्वापर हा राख भिजविणे, धुळीकणांचे नियंत्रण करणे, वीज निर्मिती प्रकल्पात कुलिंग टॉवर मध्ये व हरीतपट्टा निर्माण करण्याकरीता करण्यात येतो. त्यामुळे औद्योगिक व घरगुती सांडपाणी उद्योग परिसराबाहेर विसर्ग करण्यात येत नाही.

या उद्योगात सिमेंट निर्माती करण्याकरीता त्यांना लागणारा लाईमस्टोन कच्चा माल हा त्यांच्या स्वतःच्या सिमेंट कारखान्यापासून १.० किमी स्थित खाणीमधून घेण्यात येतो. लाईमस्टोनची वाहतूक प्रामुख्याने पूर्णपणे बंदिस्त पाईपद्वारे व काही अंशी रोपवे ट्रॉली मार्फत करण्यात येते. उर्वरीत कच्चा माल आयर्न ओर, कोळसा व लॅटराईट इत्यादी हे रेल्वेने बंदिस्त बोगीतून कारखाना परिसरात आणले जाते व त्याची साठवणूक बंदिस्त शेडमध्ये करण्यात येते.

उद्योगातील धुरांड्यातून बाहेर पडणाऱ्या हवेची गुणवत्ता मोजण्यासाठी उद्योगाने धुरांड्यांना Continuous Stack Monitoring यंत्रणा बसविल्या असून त्या कार्यरत आहेत. तसेच उद्योगाच्या परिसरातील/वातावरणातील हवेची गुणवत्ता मोजण्यासाठी एकूण तीन वेगवेगळ्या ठिकाणी महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाच्या मार्गदर्शनानुसार सतत वातावरणीय हवा गुणवत्ता तपासणी यंत्रणा (CAAQMS) उभारण्यात आली आहे. तसेच वेळोवेळी धुरांड्यातून बाहेर पडणाऱ्या हवेची गुणवत्ता तपासली जाते व विहित मर्यादपेक्षा जास्त आढळून आल्यास कार्यवाही करण्यात येते.

सदर उद्योगाच्या वायु प्रदूषणाबाबत ऑक्टोबर-२०२०, मार्च-२०२१ व माहे सप्टेंबर-२०२१ दरम्यान स्थानिक नागरीकांकडून तसेच लोकप्रतिनिधींकडून प्राप्त झालेल्या तक्रारींच्या अनुषंगाने पाहणीदरम्यान आढळलेल्या त्रुटीबाबत महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने सदर उद्योगास दिनांक २३/१०/२०२० व दिनांक २२/०९/२०२१ रोजी कारणे दाखवा नोटीस बजाविण्यात आलेली होती. तसेच सदर उद्योगाची रू. १०.० लक्षची बँक हमी माहे जुलै-२०२१ मध्ये जप्त करण्यात आलेली असून उद्योगास जप्त केलेल्या बँक हमीच्या दुप्पट रकमेची बँकहमी महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाकडे जमा करण्याचे निर्देश देण्यात आलेले आहेत.

वैद्यकीय अधीक्षक, ग्रामीण रूग्णालय, गडचांदूर, यानी दि. ०७/०३/२०२२ रोजी पाठविलेल्या अहवालानुसार मे. अल्ट्राटेक सिमेंट युनिट माणिकगड सिमेंट जवळ कार्यरत असलेल्या ग्रामीण रूग्णालयात सन २०१७-१८ ते सन-२०२१-२२ पर्यंत विविध रोग जसे श्वसन संस्थेचे आजार, त्वचेचे आजार व डोळ्यांच्या आजाराचे रूग्ण उपचारासाठी येतात. मागिल पाच वर्षांपासून मे अल्ट्राटेक सिमेंट माणिक गड सिमेंट लगतच्या परिसरामध्ये वरील आजाराच्या संख्येत वाढ झाल्याचे निदर्शनास आलेले नाही.